

**18E-EEUWSE LOGICA IN DE 21E-EEUWSE POLITIEK.
EEN OPMERKING OVER DE LOGISCHE MOGELIJKHEID
VAN BEGRIPPEN ALS ‘QUEER’ EN ‘LGBTQ+’**

*Levi Haeck*¹

Professor arbeidseconomie Stijn Baert (UGent) schreef onlangs een opiniestuk voor *De Morgen* met als Titel: “De lgbtq-gemeenschap? Weg ermee!”.² Op Twitter geeft hij aan dat we voorbij deze provocatieve titel moeten kijken. De achterliggende gedachte van zijn stuk zou onomwonden lgbtq-positief zijn. Het is ongetwijfeld waar dat het niet Baerts intentie is om de reële bekommernissen van de lgbtq-gemeenschap te veronachtzamen. Laat dat duidelijk zijn:

“Begrijp me niet verkeerd. Ik vraag u niet te zwijgen over de rechten van wie met zijn (m/v/x) seksuele geaardheid of identiteit tot een minderheid behoort. Ik moedig u er zelfs toe aan. Vanuit mijn eigen onderzoek: zelfs in het progressieve Gent wordt wie openlijk transgender is 29 procent minder vaak uitgenodigd op een jobgesprek.”

Baert heeft evenwel een probleem met een bepaald soort maatschappelijke tendens tot ‘gemeenschapsvorming’, met name die gemeenschapsvorming waarbij “mensen zich rond hun seksuele identiteit organiseren”. Hij onderkent natuurlijk wel dat “sommige jongeren veilige plaatsen nodig hebben”, waar “ze makkelijker een partner kunnen vinden, bepaalde ervaringen delen en dimensies van hun zijn [kunnen] uiten zonder schrik voor spot of erger”. Anderen, zo stelt Baert, hebben echter “compleet niks” met zo’n soort gemeenschapsvorming. Die anderen zijn bijvoorbeeld zijn vrienden: “Aan al mijn vrienden scheelt wel iets, maar zij weten het zelden te compenseren door een coole seksuele geaardheid”. Op deze ietwat neerbuigende opmerkingen (waar ik even abstractie van zal maken) volgt echter de crux van zijn betoog:

“De lgbtq-gemeenschap, als die al in actieve vorm zou bestaan, bevat *slechts* een deelverzameling van alle burgers die niet cisgender en hetero zijn” (mijn cursivering).

Er zijn twee problemen met deze zienswijze. Het ene is *politiek* van aard, en het andere *logisch* — maar beide zijn nauw met elkaar verbonden. In deze bijdrage wil ik precies dit verband aantonen. Een technisch debat over logica in de

achttiende eeuw, zo zal ik argumenteren, heeft implicaties voor het huidige maatschappelijke debat over gender in het bijzonder en politiek verzet in het algemeen.

Ik begin met het politieke. Zoals Baert het voorstelt, zijn er twee manieren om naar de veelheid aan mensen in de samenleving te kijken: (I) er zijn homogene groepen, en (II) er zijn heterogene, atomaire individuen. Neem de vele duizenden klimaatactivisten die ons land telt: zij vormen dan *ofwel* (I) een homogene groep verbonden door een set aan duidelijke gemeenschappelijke opvattingen en waarden, *of* (II) ze zijn niets meer dan een eerder willekeurig samenraapsel van individuen.

In het geval van lgbtq-mensen geldt echter net zo goed als voor klimaatactivisten dat ze geen gemeenschap vormen voor zover ze tot eenzelfde ‘clan’ behoren, maar voor zover ze ergens *niet* toe behoren: *individuele* klimaatactivisten behoren *samen niet* tot de groep mensen die onverschillig staat ten aanzien van onze klimatologische uitdagingen, net zoals individuele lgbtq-mensen *samen niet* behoren tot de groep die zich als ‘cis-heteroseksueel’ identificeert.

Er is dus een derde optie tussen homogene groepen en heterogene individuen: de individuen die zich groeperen voorzover zij ergens *niet* toe behoren. Als Baert een dergelijke *derde optie* niet serieus neemt, dan kunnen we ons de vraag stellen hoe maatschappelijk verzet er voor hem uitziet. Het feit dat hij geen derde optie onderkent is echter ook een *logische* aangelegenheid (die indirecte politieke implicaties heeft).

In de achttiende-eeuwse logica werd er een onderscheid gemaakt tussen de formele ‘kwalificaties’ van oordelen. Een oordeel is in feite een ‘relatie’ tussen twee begrippen: een predicaat P (bijv. ‘biseksueel’) en een subject S (bijv. ‘Socrates’). Deze relatie kan *ontkend* of *bevestigd* worden:

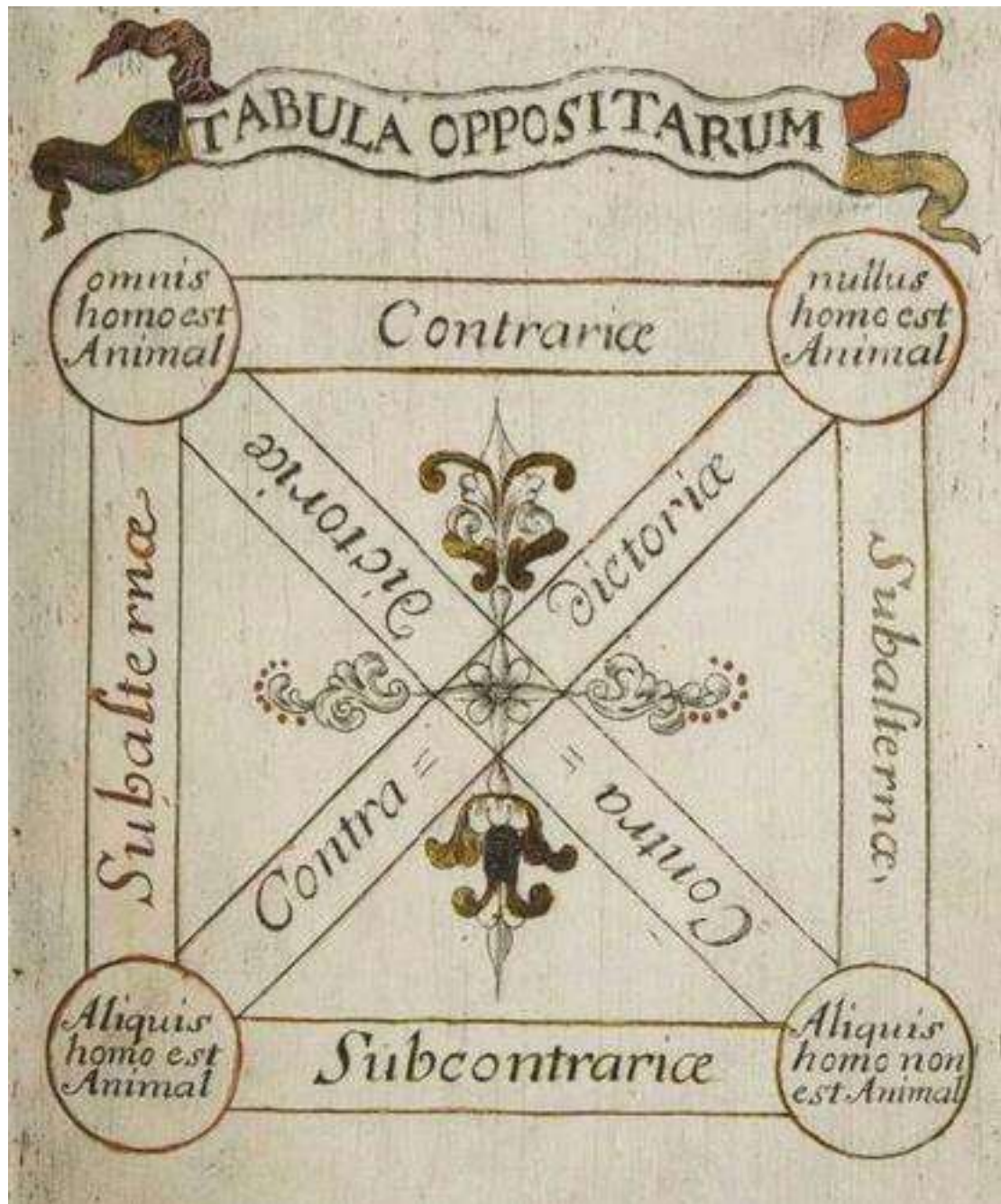
1. S is P (bijv. ‘Socrates is biseksueel’, of ‘Socrates is sterfelijk’) = BEVESTIGEND oordeel
2. S is niet P (bijv. ‘Socrates is niet biseksueel’, of ‘Socrates is niet sterfelijk’) = ONTKENNEND oordeel

Er werd ook een verschil gemaakt tussen de kwantificaties van oordelen:

3. Alle S is P (bijv. ‘Alle mensen zijn sterfelijk’) = UNIVERSEEL oordeel
4. Sommige S zijn P (bijv. ‘Sommige mensen zijn vrouwelijk’) = BIJZONDER oordeel

Deze kwalificaties en kwantificaties waren cruciaal voor de logische studie van de geldigheid van redeneringen en voor het blootleggen van de formele systematiciteit van syllogismen. Als je de kwalificaties en kwantificaties met

elkaar combineert, krijg je het zogenaamde ‘oppositievierkant’:³

Zo is de uitspraak ‘Sommige mensen zijn dieren’ (combinatie bijzonder-bevestigend) *contradictorisch* aan de uitspraak ‘Geen enkele mens is een dier’ (combinatie universeel-ontkennend), terwijl die laatste uitspraak dan weer louter *contrair* is aan de uitspraak ‘Alle mensen zijn dieren’ (combinatie universeel-bevestigend). Het logische verschil tussen de contradictie en de contrariteit is dan het volgende: in een contrariteit kunnen beide uitspraken vals zijn (maar niet beide waar), daar waar in een contradictie slechts een van beide vals kan zijn. Via dergelijke technieken kwamen de antieke, middeleeuwse en moderne logici de

wetten van het correcte redeneren op het spoor.

Volgens de Pruisische filosoof Immanuel Kant (1724-1804) was logica echter niet alleen de formele studie van de geldigheid van redeneringen. Logica toont ook de manier waarop de *ontwikkeling* van *gedachten* of *begrippen* onderworpen is aan logische vormen. Daarom vond Kant dat er (onder meer)⁴ een *derde kwalificatie* nodig was:

5. S is niet-P (bijv. ‘Socrates is asexueel’, of ‘Socrates is onsterfelijk’)
= ONEINDIG oordeel⁵

Volgens Kant verschilt de uitspraak ‘Socrates is onsterfelijk’ qua vorm zowel van ‘Socrates is sterfelijk’ (bevestigend) als van ‘Socrates is niet sterfelijk’ (ontkennend). Die eerste uitspraak heeft de vorm van een *oneindig* oordeel, hetgeen de twee andere oordeelsvormen ‘in zich’ draagt en combineert. Wanneer ik zeg: ‘Socrates is onsterfelijk’, een oneindig oordeel dus, dan *bevestig* ik namelijk een *ontkennend* predicaat (on-sterfelijk) van een subject (Socrates). Deze interventie van Kant ging op twee manieren in tegen de ‘traditie’:

- (I) Vanuit het standpunt van het ‘oppositievierkant’, dat enkel rekening houdt met de geldigheid van de *combinatie* van gedachten, en niet met hun afzonderlijke inhoud (en de mogelijkheid hiervan), is een oneindig oordeel niets anders dan een bevestigend oordeel. De uitspraken ‘Alle mensen zijn sterfelijk’ en ‘Alle mensen zijn onsterfelijk’ hebben namelijk dezelfde vorm: ‘S is P’. Dat er een ontkenning (‘on-’) in het begrip ‘onsterfelijkheid’ vervat zit, daarvan moet je hier abstraheren, want het is enkel de *combinatie* (‘Alle’/‘Sommige’, en ‘is’/‘is niet’) van begrippen (‘S’ en ‘P’) die ertoe doet. Kortom, we hebben het oneindige oordeel eigenlijk niet nodig – het is geen fundamentele vorm.
- (II) Anderzija kan men de vraag stellen of het oordeel ‘Socrates is onsterfelijk’ (‘S is *niet-P*’) niet simpelweg herleidbaar is tot het oordeel ‘Socrates is niet sterfelijk’ (‘S is *niet P*’). Met andere woorden: kunnen we ‘S = P’ (oneindig oordeel) niet gewoon herformuleren als ‘S ≠ P’ (ontkennend oordeel), zonder verlies van betekenis? Je zou denken van wel.

Het is volgens Kant echter niet zomaar toegelaten om (I) de negatie te verdoezelen of (II) van plaats te veranderen. De logica heeft volgens hem namelijk ook implicaties voor *wat* er überhaupt gedacht kan worden. In *deze* zin is het oneindige oordeel wel degelijk fundamenteel en niet herleidbaar tot een andere vorm.⁶ We hebben hier te maken met een oordeelsvorm die ons namelijk de mogelijkheid biedt om een ontkenning als een bevestiging te *zien*, wat ons toelaat

om *bevestigend-ontkennende* of *positief-negatieve begrippen* te ontwikkelen, zoals ‘queer’ en ‘lgbtq+’. De oneindige oordeelsvorm combineert de ontkenning met de bevestiging in één gedachte (zonder tegenstrijd op te leveren). Dit is ook wat een begrip als ‘queer’ doet: het is een ontkenning die, als ontkenning, desalniettemin een soort bevestiging in zich draagt, een bevestiging die evenwel niet herleidbaar is tot een klassieke bevestiging.

Wanneer ‘mijn huisgenoot zich als *queer* identificeert’, dan zouden wereldvreemde, achttiende-eeuwse logici misschien antwoorden: ‘Aha, je bedoelt gewoon dat je huisgenoot zich *niet* als cisgender-heteroseksueel identificeert!’ Zo zouden ze het bevestigende oordeel dat het oneindige oordeel zou zijn, transformeren tot een ontkenning oordeel. Deze opmerking is echter naast de kwestie. De huisgenoot identificeert zich inderdaad *niet* als cisgender-heteroseksueel (ontkenning), maar door dit te doen wordt wel de mogelijkheid gecreëerd om te verkennen waar de huisgenoot zich dan *wel* mee *zou kunnen* identificeren (bevestiging), dit evenwel zonder te hoeven *vastleggen* wat dat zal zijn (oneindig!). Deze ‘open verkenning’ wordt dan *an sich*, als activiteit, aangeduid door een nieuw, positief-negatief (bevestigend-ontkennend) begrip zoals ‘queer’ of zoals ‘lgbtq+’. Om dit te kunnen doen, om over dit soort gedachten te kunnen beschikken, hebben we de oneindige oordeelsvorm nodig.

En inderdaad, door zich op basis van een ‘ontkenning’ (‘niet-cisgender’) te groeperen, wordt een ander soort ‘bevestiging’ mogelijk: l, g, b, t, q, +... De ‘+’ is hier cruciaal, want ze drukt exact uit waar het hem in oneindige oordelen uit de logica, maar ook in politiek verzet, om te doen is: het openen van een radicaal *nieuw* perspectief.

Het is het belang van deze mogelijkheid, logisch én politiek, waar Stijn Baert geen oog voor heeft wanneer hij (spijs zijn goede bedoelingen) de lgbtq-gemeenschap onderuithaalt als “*slechts* een deelverzameling van alle burgers die niet cisgender en hetero zijn”. Mensen die zich identificeren als queer en/of als lgbtq+ openen namelijk de mogelijkheid om een ruimte te denken die *voorbij* de heersende categorisering ligt. Zo preciseren ze hun plaats in de samenleving. Deze precisering is echter geen loutere beschrijving van een stand van zaken, het is tevens een transformatieve act. Een act die een logische grond heeft.

Wat dan met de veelvuldig geopperde bezorgdheid dat ‘queer’ en ‘lgbtq+’ langzamerhand verhard tot ‘normale’ categorieën, en zo gewoon naast de andere, meer traditionele categorieën komen te staan? Hebben we wel baat bij een zoveelste nieuwe identiteit onder de identiteiten? Als we aannemen dat een oneindig oordeel als politiek ‘wapen’ gehanteerd wordt, *de facto*, dan impliceert dit volgens mij ook de aanname van een norm, *de jure*. Een norm die stelt dat de begripsformatie of -ontwikkeling (op basis van een oneindig oordeel) steeds mobiel/verkenning moet *blijven*, steeds onbepaaldheid/openheid dient te *garanderen*. Van zodra er een *eind* komt aan het preciseren van (i.e., het toevoegen van predicaten aan) wat ‘queer’ en ‘lgbtq+’ heet, m.a.w. van zodra er een eind komt aan de mogelijkheid van een nog onbepaalde ‘+’, vervallen we in de

klassieke dualiteit tussen bevestigende en ontkennende oordelen. Dan zitten we, als loutere *aanvulling op* de ‘hetero-’, homo-’, ‘man-’, ‘vrouw-’categorieën, simpelweg met een nieuwe vastgeroeste categorisering van ons menselijk bestaan opgescheept. Het oneindige oordeel is oneindig, of het is niet. Politiek verzet moet *open-ended* blijven, of het is *establishment*. Voor beide opties betaal je, wellicht, een prijs.⁷

Noten:

1 Met dank aan Gertrudis Van de Vijver, Sigrid Wallaert, Wim Christiaens, Julia Muñoz, Daan Van Cauwenberge, Vincent Vincke, Alexandra Van Laeken en Nicolas Terrie voor de discussie.

2 Baert, S., ‘De lgbtq-gemeenschap? Weg ermee!’, in: *De Morgen*, 17-5-2023.

3 Deze met de hand getekende tabula oppositarum werd gevonden in het lesnotitieboek van een student logica aan de universiteit van Leuven uit de jaren 1698-99. Ik ontleen de afbeelding aan een leerrijk artikel over het vierkant van Demey, L., ‘Mathematization and Vergessenmachen in the Historiography of Logic’, in: *History of Humanities* 5 (2020) 1, p. 51-74. <https://doi.org/10.1086/707692>.

4 Ook op het niveau van de kwantificaties maakte Kant aanpassingen; zo voegde hij het singuliere oordeel toe aan het universele en bijzondere. Zie hiervoor bijv. Haeck, L., ‘Immanuel Kants transcendentale logica: singulier, algemeen, heterogeen’, in: *Tijdschrift voor Filosofie - Louvain Journal of Philosophy* 83 (2021) 2, p. 217-248.

5 Voor Kants bespreking van deze problematiek, zie in eerste instantie zijn *Kritik der reinen Vernunft* uit 1781 (A) en 1787 (B), bladzijden A71-73 e.v./B97-98 e.v.

6 Ook Slavoj Žižek heeft de radicaliteit van het oneindige oordeel opgemerkt, zij het om geheel andere redenen waar ik nu niet op kan ingaan, wanneer hij bijvoorbeeld, in *Tarrying With the Negative*, suggereert dat “this logic of infinite judgment contains in nuce Kant’s entire philosophical revolution [...]” (Žižek, S., *Tarrying with the Negative*, Durham, Duke University Press, 2003, p. 113). Voor meer context, en een vergelijking van Žižeks standpunt met dat van Kant en Hegel, zie Ruda, F., ‘What is to be judged?: on infinitely infinite judgments and their consequences’, in: De Sutter L. (red.), *Zizek and Law*, Routledge, 2015.

7 Voor een interessant perspectief op deze problematiek (het probleem van predicatie als politiek probleem) op basis van Lacans formules van de seksuering, zie Van de Vijver, G., ‘Embarrassments of Knowledge. A Philosophical Comment on Lacan’s Formulae of Sexuation’, in: *Psychoanalytische Perspectieven* 41 (2023) 2, p. 171-86.